

משפחות בית ישראל

המשפחה בתפיסת היהדות

ספר הכינוס למחשבת היהדות
שנה י"ח

משרד החינוך והתרבות / המחלקה לתרבות תורנית

ירושלים — תשל"ז

www.daat.ac.il

המחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך והתרבות
מגישה בזה קובץ הרצאות שנשמעו בכינוס השנתי השמונה עשר
למחשבת היהדות שהתקיים בחוה"מ סוכות תשל"ג,
יובל הכ"ה למדינת ישראל.

התקין לדפוס: מאיר חובב

המלבי"ד: חיה שורץ (רפופרט)

נדפס בדפוס הממשלה, ירושלים

PRINTED IN ISRAEL

www.daat.ac.il

ה ת ו כ נ

9

דברי פתיחה

מדור א: משפחות בית ישראל — משנת חז"ל, הלכה ואגדה

- 13 הרב ד"ר אהרן ליכטנשטיין / המשפחה בהלכה
הרב נתן צבי פרידמן / המשכיות היהדות ביסודות
31 המשפחה — לאור ההלכה
ד"ר משה דוד הר / הנישואין מבחינה
37 סוציולוגית לפי ההלכה
47 אברהם קריב / זכו — שכונה ביניהם

מדור ב: משפחות בית ישראל — שיטות בהגות היהודית

- ד"ר מיכאל פוזן / חיי הנישואין וחיי המשפחה
67 באספקלרית הקבלה
ד"ר יונה בן-ששון / יסודי תורת המוסר של חברה
77 ומשפחה במשנותיהם של רמב"ם וריה"ל
ד"ר בנימין גרוס / המשפחה במשנתם של
133 הרמב"ן כהן ופראנק רוזנצוויג

מדור ג: אשה ואם — מעמד וייעוד

- פרופ' יהודה אליצור / "חכמות נשים בנתה ביתה" —
153 מקומה של האשה בחברה המקראית
יעקב בראור / מעמדה של האשה בחברה
167 היהודית — יסודות ותמורות
ד"ר אליעזר בן-שן / התמורות במעמדה החברתי
177 וההשכלתי של האשה היהודיה במזרח התיכון

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

- 189 הרב פרופ' לוי יצחק רבינוביץ
195 הרבנית רחל נריה
209 ידידה כהן
215 דברי תשובה

מדור ד : אבות ובנים

- 223 מאיר אוריין / אבות ובנים בחסידות
235 הרב שלמה אבינר / אבות ובנים במשנת הרב קוק
253 יוסף רובין / זכר אבות כביטוי ללכידות משפחתית
263 ד"ר פנחס רוזנבליט / רצף ומרד

מדור ה : המשפחה בחברה — ייעודים וערכים

- 273 הרב מרדכי פירון / המשפחה בתפיסת היהדות
הרב חיים דוד הלוי / המשפחה כמסגרת לקיום
281 היהדות ומצוותיה
ד"ר מנשה שאוה / היחס בין מוסד "הידועה
291 בציבור" לבין מוסד המשפחה
347 ד"ר דב רפל / המשפחה היהודית כחברה מחנכת
357 פרופ' זאב פלק / המשפחה בחברה שבתמורה

מדור ו : המשפחה היהודית במבחן ההווה

- יעקב יהושע / המסגרת המשפחתית אצל יהדות
367 המזרח בעבר ובהווה
379 יצחק אשר / דמותה של המשפחה היהודית בקיבוץ
ד"ר יהודה פרידלנדר / מוטיב הבית והמשפחה
385 בספרות העברית החדשה

המשפחה כגורם בחינוך — סימפוזיון

- 397 פרופ' צבי א' קורצווייל
405 טובה אילן
411 הרב אליהו כ"ץ

המשפחה היהודית במבחן ההווה — סימפוזיון

- 417 ד"ר זאב שפנייר
421 אליעזר ליבנה ז"ל
425 יוסף גולדשמידט
431 דברי תשובה

דברי פתיחה

הכינוס הח"י של מחלקתנו, שענינו "משפחות בית ישראל — המשפחה בתפיסת היהדות" — משמש חוליה משלימה בעיוני הכינוסים עד כה: כינוס העשור הוקדש ל-"אדם וייעודו", ואילו כנסי השנים האחרונות עסקו בשאלות אומה, מדינה וחברה — "מדינת היהודים", "בין ישראל לעמים" ר"י יהדות בחברת ימינו". הפעם, ביובל הכ"ה של המדינה, מוקדש הכינוס לחולית יסוד מחשלת בהוויה האנושית-היהודית — המשפחה, היוצרת אדם ומאגדת בין אדם לאומתו ולחברתו.

כפי ששוונות השיטות בכללותן זו מזו בהגות היהודית, כך נפרדות הדעות בענין טיבה של המשפחה בתפיסת היהדות. ואעפ"כ תוא"מים הדברים המשתמעים מקדמונינו כי המשפחה היא מקורו של ישראל כעדת מאמינים. המקרא וחז"ל משתמשים הרבה במטבע זה של לשון לגבי המשפחה, ובראייה היסטורית מעריך זאת ריה"ל לשיטתו.

"והיה הענין האלוהי דבק מהם, מאבות אבותם אל בני בנים... ובני יעקב כולם סגולה, כולם ראויים לענין האלוהי וזה היה תחילת חול הענין האלוהי על קהל... הם בלי ספק סגולה, כאשר הם בתולדתם ובטבעם מן הסגולה ויולידו מי שיהיה סגולה".

(כוזרי, מאמר א', סימן צ"ה)

ברם, לא רק כמורשת של העבר ערכה של המשפחה היהודית. תוקפה מתמיד הוא. בערכיה ודפוסיה ובאיכות הווייתה של המשפחה היהודית — מתעצבות אומה וחברה. והוא הדין לתוקפה של המשפחה ככור שמצרף ומעצב אדם. ההלכה היהודית חצבה ממקורותיה דיוקן של משפחה, מופת לעולם, שבתוכה מקבל האדם דמות ואופי. כך הדברים אמורים בפי הוגה בן זמננו, בתארו קצה כל שהוא ממסכת הערכים הזו — סעודת מצוה משפחתית בליל הסדר:

"כל בני הבית מתכנסים מסביב לשולחן, כאן שווה איש לרעהו, איש איש, עם שהוא חי עם עצמו, מאוחד בכל זאת עם אחיו... בחברותא זו... מוצבת החברותא כעדה אמיתית החיה עם כל חי".

(פ' רוזנצווייג, כוכב הגאולה, עמ' 338, 339)

התגים והפרטים של ההלכה במכלולם נותנים את הנשמה שלכלל הקיום היהודי, וקיום המשפחה היהודית בכלל זה. אהבה וכבוד, צניעות ועידון, קורמים בהלכה חיים וממשות, ומהם יצוק האופי של האדם היהודי.

ואף בספירה העליונה של האמונה — נועד מקום לבית ולמשפחה ;
עיצומה של התודעה האמונית בהוויה של בית — שתרגומה להת-
נהגות ומעשה נאמר בהלכה — מתמצאת בדברי המורה :

"מי שיבחר בשלימות האנושית ... באמת יעור משנתו ויידע
שהמלך הגדול החופף עליו והדבק עמו תמיד הוא ... השכל
השופע עליו שהוא הדיבוק אשר בינינו ובין האלוה יתברך.
וכמו שאנחנו השגנוהו באור ההוא ... כן באור ההוא עצ-
מו ... הוא תמיד עמנו, משקיף ורואה ... ודע, כי כאשר
ידעו זה השלמים הגיע אליהם מן היראה ... ופחד הא-
לוה ... ובושתם ממנו ... מה ששם צפונותיהם עם נש-
ותיהם ... כנגליהם עם שאר בני אדם".

(מו"נ ח"ג פנ"ב)

בדברים אלו מצוי מובן חדש לדברי ר' מאיר "איש ואשה שכינה
ביניהם" (ילק"ש, בראשית).

עוד למעלה מזה מקומה של המשפחה בתורתם של בעלי המס-
תוריים. אבות המשפחה ההיסטורית היהודית, והוויית האינטימית
ביותר של המשפחה, משמשים לידם סמל לחביון עליונים ; ייחוד
זה של מעלה מוסיף עומק ושגב למשפחה כמעצבת אדם, אומה
וחברה.

ראיה זו של המשפחה באספקלריה של המוחלט והנצח מכוונת
לחשבון נפש, ואם תמצא לומר — עמידה על נפש המשפחה היהודית.
וכי טשטוש ערכים לגבי טיבה היהודי עשוה פרוצה לרוחות
מתלהנות והפקר הרחוב. תרומתו של עיון זה לחשבון הנפש
ולתיקון תהיה — בהבאה למודעות ציבורנו את תקפה ההיסטורי
ואת מהותה הערכית של המשפחה היהודית. כנגד החמרי, ההיתר
וההפקר אולי יוכלו לשמש תריס כלשהוא — המחשבה והחוויה
היהודית על קדושה, צניעות וטהרה בהווייה המשפחתית.

כ"ה שנה בחיי אומה הם כהרף עין. אבל יש קונה ויש הורס בשעה
אחת. על סף חצי היובל מצטרף עיון זה לחשבון הימים, לחשוב
מחדש את דרכו של הקטן שבציבורים, של המשפחה, על-מנת
להחזיר עטרתה ליושנה כחברותה, כעדה אמיתית החיה עם כל
חי, אמונת אל חי.

י' בן-ששון